

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2025 Vol. 2

**tsuull.uz
goldenscripts.tsuull.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2025 Vol. 2

tsuull.uz

goldenscripts.tsuull.uz

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

BOSH MUHARRIR**O'RINBOSARI**

Karomat Mullaxo'jayeva

MAS'UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Karl Rayxl (Germaniya)
 Isa Habibeyli (Ozarbayjon)
 Seyhan Tanju (Turkiya)
 Almaz Ulvi (Ozarbayjon)
 Benedek Peri (Vengriya)
 Vahit Turk (Turkiya)
 Teymur Kerimli (Ozarbayjon)
 Eunkyung Oh (Koreya)
 Nazef Shahrani (AQSh)
 Boqijon To'xliyev
 Muhammadjon Imomnazarov
 Bilol Yujel (Turkiya)
 Qosimjon Sodiqov
 Zulxumor Xolmanova
 Mustafa O'ner (Turkiya)
 Nurboy Jabborov
 G'aybulla Boboyorov
 Kimura Satoru (Yaponiya)
 Imran Ay (Turkiya)
 Aftondil Erkinov
 Nadir Mamadli (Ozarbayjon)
 Rashid Zohidov
 Otabek Jo'raboyev
 Bulent Bayram (Turkiya)
 Qo'ldosh Pardayev
 Nodirbek Jo'raqo'ziyev
 Oysara Madaliyeva
 Hilola Nazirova

MUNDARIJA**MATNSHUNOSLIK****Rashid Zohidov**

Adabiy manbashunoslik muammolari 4

Ma'rifat Rajabova

Matn va nashr muammoari 17

Mabruk Djurayev

"Devoni Foniy"ning Nuriusmoniya nusxasi tavsifi 35

ADABIYOTSHUNOSLIK**Usmon Qobilov**Mavlono Atoiy she'riyatida obraz-timsollar
badiiy talqini 49**Farida Karimova**

Xusrav Dehlaviy debochalari: an'ana va o'ziga xoslik 68

LINGVISTIKA**G'aybulla Boboyorov**Tilimiz "o'zbekcha" nomini o'tmishining qay
bosqichida ola boshlagan edi? 89**Elyor Alimardanov**Xorazm dialektal zonasida o'zbek shevalari
leksik xususiyatlarining turkman tili (shevasi)ga
ta'siri 103

EDITOR IN CHIEF

Shuhrat Sirojiddinov

DEPUTY EDITOR IN CHIEF

Karomat Mullakhojaeva

EXECUTIVE SECRETARY

Ozoda Tojibaeva

EDITORIAL BOARD

Karl Rechl (Germany)

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)

Seyhan Tanju (Turkey)

Almaz Ulvi (Azerbaijan)

Benedek Peri (Hungary)

Vahit Turk (Turkey)

Teymur Kerimli (Azerbaijan)

Eunkyung Oh (Korea)

Nazif Shahrani (USA)

Bakijan Tukhliev

Mukhammadjan Imomnazarov

Bilol Yujel (Turkey)

Kasimjan Sadikov

Zulkhumor Kholmanova

Mustafa O'ner (Turkey)

Nurboy Jabborov

Gaybullah Babayarov

Kimura Satoru (Japan)

Imran Ay (Turkey)

Aftandil Erkinov

Nadir Mamadli (Azerbaijan)

Rashid Zahidov

Atabek Juraboev

Bulent Bayram (Turkey)

Kuldosh Pardaev

Nodirbek Jurakuziev

Oysara Madalieva

Hilola Nazirova

CONTENTS**TEXTOLOGY****Rashid Zohidov**

Problems of Literary Source Studies 4

Ma'rfat Rajabova

Textual and Publication Issues (On the Example of Nodira's "Divan") 17

Mabruk Djurayev

Description of the Nuruosmoniya copy of "Devoni Foniyy" 35

LITERATURE**Usmon Qobilov**

Artistic Interpretations of Imagery and Symbolism in Mavlono Atoiy's Poetry 49

Farida Karimova

Khusraw Dehlavi's Prefaces: Tradition and Originality 68

LINGUISTICS**Gaybulla Babayarov**

At which stage in its History did our Language Begin to be Called "Uzbek"? 89

Elyor Alimardanov

The Influence of Lexical Features of Uzbek Dialects on the Turkmen Language (dialect) in the Khorezm Dialectal Zone 103

Matn va nashr muammolari (Nodira “Devon”i misolida)

Ma’rifat Rajabova¹

Abstrakt

Maqolada o‘zbek mumtoz adabiyoti, xususan, Qo‘qon adabiy muhitida muhim o‘rin tutgan shoira Nodira devonining nashr etilishi jarayoni, nashrdagi muammolar va tahririy tafovutlar o‘rganilgan. Nodira devonining 1958, 1963, 1979 va 2001-yillardagi nashrlari o‘rtasidagi matniy tafovutlar aniqlanib, ularning she’riy obraz, lirik holat hamda mazmun-mohiyatga ta’siri masalalari tahliliy o‘rganilgan. Ayniqsa, “so‘z almashishi”, “bayt tushib qolishi” yoki “bir harf o‘zgarishi” kabi kichik ko‘rinadigan o‘zgarishlar g‘azal badiiy kuchini zaiflashtirishi, mazmunni buzishi va matn mazmun-mohiyatining o‘zgarishiga olib kelishi mumkinligi tahlillar jarayonida ochib berilgan.

Maqolada amalga oshirilgan har bir nashrning tarixiy-ilmiy ahamiyati e’tirof etilgan holda matn asliyati saqlash va adabiy merosni asl holida kelajak avlodga yetkazish zarurligiga alohida e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: *devon, an’ana, g‘azal, nashr, matn, matnshunoslik, so‘z, harf, ma’no.*

Kirish

Mumtoz adabiy merosimiz ajdodlar aql-zakovati, ijodiy tafakkuri va madaniy salohiyatining mahsuli sifatida yuksak tarixiy-estetik qimmatga ega. Mumtoz asarlarni nafaqat asrab-avaylash, balki ma’naviy-ma’rifiy ahamiyatini bugungi yosh avlodlarga yetkazish muhim vazifalardan hisoblanadi. Biroq mumtoz adabiyot namunalarini ilmiy asosda nashr etish amaliyotida bugun bir qancha jiddiy muammolar mavjud va ular soha oldida to‘xtovsiz ilmiy-amaliy yechimlarini qo‘ymoqda.

Mumtoz adabiyotni nashr qilish borasida so‘nggi yillari ijobiy o‘zgarishlar kuzatilayotgan bo‘lsa-da, bu sohadagi muammolar hamon dolzarb masalalar qatorida turibdi. Fikrimizni

¹ *Rajabova Ma’rifat Baqoyevna* – filologiya fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiteti.

E-mail: marifat.bakaeva@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-40025424

Iqtibos uchun: Rajabova, M. B. 2025. “Matn va nashr muammolari (Nodira “Devon”i misolida)”. *Oltin bitiglar* 2: 17 – 34.

Nodira devoniga oid nashrlar xususidagi kuzatuvlarimiz orqali asoslamochimiz. Shoiradan bizgacha boy ma'naviy meros qoldi. Mutaxassislarining etiroficha, bugungi kunda Nodiraning o'zbek va fors-tojik tillarida bitilgan o'n ming misraga yaqin lirik merosiga egamiz.

Nodira lirik merosi nashrlari

Nodiraning lirik merosiga doir turli yo'nalishlarda keng qamrovli tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, shoira devonlarining nashr etilishi mustaqillik yillariga qadar va undan keyin ham davom etdi. Xususan, 1958-yili A. Qayumov tomonidan "Nodira. She'rlar" nomli to'plami nashr etildi. Bu to'plam shoira ijodiy merosini to'liq ilmiy to'plashga yo'naltirilgan ilk qadamlardan biri bo'lgan edi. 1968-yili Mahbuba Qodirova tomonidan "Nodira. Asarlar"ining I-II jildlik nashrlari amalga oshirildi. Mazkur nashrlar shoira ijodiy merosini keng qamrovda o'rganish va uning lirik merosini zamonaviy adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan qayta baholash imkonini berdi. Shuningdek, 1979-yili "Sharq klassik merosidan" rukni ostida "Nodira she'riyatidan", 2001 va 2004-yillarda "Nodira – Komila" nomli nashrlari tayyorlanib, shoiraning faqat o'zbekcha emas, forsiy tildagi merosi ham keng jamoatchilikka tanishtirildi. Albatta, bu nashrlarning dunyo yuzini ko'rishi katta mehnat natijasi bo'lib, matnshunos olimlarimizdan fidoyilikni talab qiladi.

Ta'kidlash joizki, mumtoz adabiyot namunalarining qayta-qayta nashr etilishi milliy-ma'naviy merosimizning yanada keng ommaga tarqalishi va yangi avlodga yetkazilishi nuqtayi nazaridan ijobiy holat hisoblanadi.

Nodira devonlariga oid mavjud nashrlarning deyarli barchasida juz'iy tafovutlar ko'zga tashlanadi. Nodira devonlari ustida olib borilgan kuzatuvlarimiz shunday xulosaga kelishga asos bo'ldi. Albatta, matnshunoslarning bu boradagi mehnatlarini e'tirof etgan holda, nashrlardagi ba'zi tafovutli o'rinlarni tahlilga tortmoqchimiz. Bu tafovutli o'zgarishlar harf va so'z almashini kabi ko'rinishlarda ko'zga tashlanadiki, ular matn mazmuniga ma'lum ma'noda salbiy ta'sir ko'rsatadi. *"Bizningcha, matnshunoslikda "kichik xatolarni izlash" mayda ishga kirmaydi, aksincha, kuchimiz, tajribamiz ana shu "kichik xatolar"ni topishda ko'rinadi. Matn haqiqatini tiklashda, mumtoz adabiyotimiz namunalarini nashr etishda har bir belgi, harf, so'z mutaxassisning ziyrak nazaridan o'tsagina "ulkan ish"ning muvaffaqiyatini ta'minlash imkoni tug'iladi"*

[Nodira she'riyatidan, 1979].

Nodira devonining har bir nashrida ma'lum bir tahririy o'zgarishlar va matniy tafovutlar kuzatiladi. Jumladan, 1958, 1963, 1979 va 2001-yillardagi nashrlar o'rtasidagi ayrim matniy tafovutlar tahlil qilinganda, ularda nafaqat imlo, balki baytlarning tushib qoldirilishi kabi holatlar kuzatiladi. Mazkur nashrlardagi eng ko'p ko'zga tashlanadigan tafovut "so'zlar o'zgarishi"da kuzatiladi. Jumladan, 1963-yildagi nashrda 21-raqam ostida berilgan "Gulg'a desam yo'q kafi poyingga tob" misrasi bilan boshlanuvchi g'azal shoira devonining 1979-yildagi nashri bilan qiyoslanganda, ular o'rtasidagi matniy tafovut so'z almashinishi oqibatida sodir bo'lgan.

1963-yildagi nashrda g'azalning to'rtinchi bayti:

*Turfa savole labidin so'rdi **yor**,*

Jon berayin bo'lmasa shirin javob [Nodira 1963, 77].

1958-yildagi nashrda:

*Turfa savole labidin so'rdi **yod**,*

Jon berayin bo'lmasa shirin javob – tarzida berilgan [Nodira 1958, 10].

Bu ikki nashrda farq *yor* va *yod* so'zlari o'rtasida. Lekin bunday farq mazmun va badiiy ta'sir nuqtani nazaridan jiddiy ahamiyat kasb etadi. Tahlil etilayotgan baytda lirik qahramon – oshiq mahbuba (*yor*) tomonidan berilayotgan "turfa savol"ga javob umidida uning shirin lablariga "jon berish"ga tayyor ekani badiiy ifodada aks ettirilgan. Baytning ikkinchi misrasida esa, agar bu savolga shirin javob bo'lmasa, oshiq o'z jonini fido etishga tayyorligi qayd etiladi. Shunday mazmuniy uzviylikda "*yor*" so'zining qo'llanilishi tabiiy va maqsadli. U she'rning markaziy obrazi bo'lgan seviklini aniq belgilaydi, baytdagi dramatik holatni, hissiy kuchni va tuyg'ularning murakkab tabiatiga xizmat qiladi. Aksincha, "*yod*" so'zi bilan misra badiiy kuchini yo'qotadi. "Xotira", "eslash" kabi ma'nolar lirik personajning iztirobini ko'rsata olmaydi, aksincha, ta'sirni xiralashtiradi.

Mazkur g'azalning yettinchi bayti shoira devoning 1958-yilda nashr qilingan "Nodira. She'rlar" to'plamida:

*Moyili zulm etma ko'zing **tarkini**,*

Yo'qsa qilur mardum uyini xarob [Nodira 1958, 24].

Mazkur bayt 1979-yildagi nashrda "turkini" tarzida berilgan.

*Moyili zulm etma ko'zing **turkini**,*

Yo'qsa qilur mardum uyini xarob [Nodira she'riyatidan

1979, 16].

Mumtoz g'azaliyotda ma'shuqa ko'zi turli tashbehlar bilan tasvirlanadi. Oshiq ma'shuqa ko'zlarining zulmkorligidan zorlanadi, undan muruvvat kutadi. Bu a'anaviy tasvirdan foydalanmagan ijodkorlar bo'lmasa kerak. Yuqorida keltirilgan baytda ham ma'shuqa ko'ziga oid tasvir keltirilgan.

Ko'rsatilgan ikki nashrdagi matnda *tark* va *turk* so'zlari farqlangan. "Navoiy asarlari lug'ati"da "**tark**" so'zi "tashlash, voz kechish"; "qaramay qo'yish, tashlab yuborish" [Navoiy asarlar lug'ati 1972, 596], "**turk**" so'zi esa "sho'x go'zal, o'ynoqi sevgili" [Navoiy asarlar lug'ati 1972, 617] ma'nolarida kelishi ta'kidlangan. Bir qaraganda, ikkala so'z anglatgan ma'no ham baytning umumiy g'oyasiga "begona" emasdek taassurot uyg'otadi.

Ushbu baytda lirik qahramon sevgilisiga murojaat qilgan holda, uning "zulm"ni cheklashni so'raydi. Uning ta'biricha, mahbubaning ko'zi hamon insonlarni iztirobga solmoqda. Agar bu maftunkor va qahrli nazarlar to'xtatilmasa, bu ko'zlar "mardum uyini xarob" etishi mumkin. Bu nafaqat muhabbat tuyg'usining kuchini, balki uning halokatli oqibatlarini ham ko'rsatadi.

"Ko'zing tarki" birikmasi leksik jihatdan ko'zning *qarash yo'nalishini*, poetik jihatdan esa *sevgili nazarining ta'siri tushadigan hudud, nazari bilan yetgan joy* ma'nolarini anglatadi. Albatta, bunga birinchi misraning o'zida ishora bor. Baytdagi "moyil etma" birikmasi ma'shuqaning zulmkor ko'zlariga ishora qiladi. Bu ibora nafaqat tasviriy, balki simvolik mazmunga ham ega bo'lib, muhabbat va iztirobning yuksak badiiy ifodasi hisoblanadi. Shoiraning uning bu nazarini "zulm" deb atab, u orqali keladigan ta'sirdan ogohlantiradi.

"Sayd etti meni ul ikki qullob" deb boshlanuvchi g'azalining to'rtinchi bayti 1958-yilgi nashrida:

Tirdoba erur ko'zimning yoshi,
Oshiqni halok etar bu girdob [Nodira 1958, 29].

Birinchi misradagi "**tirdoba**" so'zi 1979-yilgi nashrida "**girdob**" shaklida uchraydi [Nodira she'riyatidan 1979, 19].

Girdob erur ko'zimning yoshi,
Oshiqni halok etar bu girdob.

Baytning nasriy bayoni: "Ko'zimning yoshi girdobdir, bu girdob oshiqni halok etadi". So'z tarkibidagi bir harfning almashishi so'zni "ma'nosiz" shaklga solib qo'ygan.

"**Girdob**" so'zi "suvdagi chuqurlik, quyun" [Navoiy asarlari

uchun qisqacha lugʻat 1993, 135] degan maʼnoni anglatadi. "Tirdoba" soʻzining izohini esa mavjud lugʻatlarda uratmadik.

Nashrlardagi tafovut "**tirdoba**" va "**girdob**" soʻzlari oʻrtasidadir. Ushbu oʻzgarish "kichik" boʻlishiga qaramay, badiiy vositalarining mazmuniga sezilarli darajada taʼsir koʻrsatadi.

Lirik qahramon (oshiq)ning koʻz yoshi shunchalik koʻp va shiddatliki, u oddiy suv emas, balki halokatga yetaklovchi bir **girdob**dir. Bu girdobda oshiq qalb azobi, ishq iztirobi bilan halok boʻlmoqda. Baytdagi kuchli metafora – koʻz yoshining "girdob" sifatida tasvirlanishi ishq iztirobining kuchliligi va ogʻirligiga ishora qiladi.

Eʼtibor bersak, baytdagi birgina harf bilan bogʻliq oʻzgarish shoir baytda qoʻllagan takror bilan bogʻliq sanʼatning ham yoʻqqa chiqishiga sabab boʻlmoqda. "Girdob" soʻzi baytda ikki oʻrinda qoʻllangan boʻlib, takrorga asoslangan radd ul-sadr ilal-ajuz (sadrning ajuzda takrorlanishi)ni hosil qilgan.

Nodira gʻazallari matnidagi bunday tafovutni "Ey, xusho, shisha aro" mirasi bilan boshlanuvchi gʻazalida ham kuzatish mumkin.

Gʻazalning birinchi bayti 1958-yilgi nashrda shunday berilgan:

Ey, xusho shisha aro obi hayoti hukamo,

*Kim aning har kishi **aytsa** boʻlur Xizrnamo* [Nodira 1958, 16.].

Mazkur bayt 1979-yilgi nashrda "aytsa" jumlasini oʻrnida "noʻsh etsa" tarzida berilgan.

Ey, xusho shisha aro obi hayoti hukamo,

*Kim aning har kishi **noʻsh etsa** boʻlur Xizrnamo* [Nodira sheʼriyatidan 1979, 10].

"Noʻsh etmoq" soʻzining maʼnosi "ichmoq"dir [Alisher Navoiy asarlarining izohli lugʻati (II) 1983, 644]. Baytning nasriy bayoni: "Ey xush (yaxshi) insonlar, shisha qadahda hakimlarning obi hayoti (hikmat) bor, kim uni ichsa (noʻsh etsa) Xizr kabi boʻladi".

Baytda Xizr (a.s) hamda "obi hayot" bilan bogʻliq voqealarga ishora qilingan. Demak, mazmundan anglashiladiki, bayt "aytmoq" jumlasini emas balki, "noʻsh etmoq" birikmasining maʼnosini koʻtaradi. Shunday qilinganda, gʻazal vaznida ham saktalik boʻlmaydi.

Nodiraning "Yor laʼlin yod etarmen" deb boshlanuvchi gʻazali nashrida ham tavvofutli oʻrinlar kuzatiladi. Gʻazalning toʻrtinchi bayti 1958-yilgi nashrda:

*Sovrulurman hajr vodiysi aro, Majnun **kibi**,*

Xizr qilg'ondek vatan sarchashmayi hayvon ko'rub

[Nodira 1958, 26].

Mazkur bayt 1963-yilgi nashrda:

*Sovrulurman hajr vodiysi aro, Majnun **meni**,*

Xizr qilg'ondek vatan sarchashmayi hayvon ko'rub, – tarzida berilgan [Nodira 1963, 79]. Ushbu baytning nasriy bayoniga e'tibor qaratsak: “Xizr o'ziga tiriklikni abadiy vatan qilgani kabi men ham ayriliq vodiysida Majnundek sovrulaman”. Nashrda “kabi” o'xshatish vositasi “meni” so'zi bilan almashgan, bu esa bayt ma'nosiga salbiy ta'sir ko'rsatgan.

Mumtoz matnlardagi nafaqat so'z, hatto bir harfning almashinishi ham uni ma'nodan uzoqlashtiradi, muallif aytmoqchi bo'lgan fikrdan kitobxonni chalg'itadi. Bunday “juz'iy” nuqsonlar Nodira devonlari nashrida anchagina.

Jumladan, shoiraning “Bahor keldi” deya boshlanuvchi g'azalning yettinchi bayti 1958-yilgi nashrda:

*Yuzing nazorasi **o'shshoqlarni** firdavsi,*

Harimi dargohing ahboba jannat-ul-ma'vo, – tarzida berilgan [Nodira 1958, 11]. Mazkur bayt 1963-yilgi nashrda quyidagicha berilgan:

*Yuzing nazorasi **ushshoqlarni** firdavsi,*

Harimi dargohing ahboba jannat-ul-ma'vo [Nodira 1963, 57].

“Ushshoq” – arabcha “oshiq” so'zining ko'pligi bo'lib, “**oshiqlar**” – ya'ni “ishqqa berilganlar” ma'nosini anglatadi. “O'shshoq”ning esa lug'atlardagi izohi mavjud emas.

Dastlabki baytda mahbubaning yuzi oshiqlar uchun firdavs, ikkinchi misrada esa uning dargohi – ya'ni huzuri ishq ahli (ahbob) uchun jannat-ul-ma'vo sifatida talqin etilgan.

Nodiraning “Beray jon visol ichra” degan misralar bilan boshlanuvchi g'azalida ham so'z tarkibidagi harf (**x-j**) almashinini sodir bo'lgan.

Mazkur g'azal 1958-yildagi nashrda:

*Qading misrayi sho'x-u **barxastadur**,*

Bo'lib husn devonidin muntaxab, [Nodira 1958, 27] – tarzda berilgan bo'lsa, 1963-yilgi nashrda g'azalning to'rtinchi bayti quyidagi shaklda berilgan:

*Qading misrayi sho'x-u **barjastadur**,*

Bo'lib husn devonidin muntaxab [Nodira 1963, 30].

Baytdagi "**barjasta**" so'ziga "Navoiy asarlari lug'at"ida "bo'rtib turgan, ko'zga ko'rinarli" deb izohlanadi. Baytda ma'shuqa qaddi shoir devonidagi "ko'zga ko'ringan va ajratib olingan" misraga o'xshatilyapti. Bu o'rinda "barjasta" ma'nosini ifodalovchi so'zni tanlagan ma'qul.

E'tibor bersak, baytda shoira go'zallikni tasvirlashda klassik adabiyotda keng qo'llaniladigan "husn devoni" tushunchasidan foydalangan. Bu go'zallikning ramziy majmuasidir. Mahbubning qad-qomati aynan shu majmua ichidagi eng sara namuna – "muntaxab" (saylab, tanlab olingan) misradir.

"May ichsang, ey ko'ngul, eldin nihon ich" misrasi bilan boshlanuvchi g'azalda ham shunday nuqson ko'zga tashlanadi.

1963-yilgi nashrda:

Budur mazmuni mavji bodayi nob

*Ki sahbo pirni aylar **juvon**, ich* [Nodira 1963, 123].

1979-yilgi nashrda:

Budur mazmuni mavji bodayi nob

*Ki sahbo pirni aylar **javon**, ich*

[Nodira she'riyatidan 1979, 42].

Ushbu baytlarni matniy tadqiq etish uchun har ikki nashrdagi "**juvon**" va "**javon**" so'zlarining ma'nosiga e'tibor qaratamiz. "Javon" so'zi "yosh, yangi, zo'r" ma'nolarini anglatadi [Alisher Navoiy asarlarining izohli lug'ati (I)1983, 552]. "**Juvon**" – "yosh yigit, yigitcha" ma'nosini anglatadi [Navoiy asarlar lug'ati 1972, 234]. Ikkala so'zning ham lug'aviy ma'nosi bayt ma'nosiga uyg'un. Biroq ularni qay birini qo'llash ma'qul? Bu savolga faqat vaznni aniqlash orqali javob berish mumkin. G'azal hazaji murabbayi mahzuf (V – – – / V – – – / V – –) vaznida bitilgan. Bu esa baytda "juvon" so'zini emas, "javon" so'zini talab qiladi.

Baytdagi "bodayi nob" – ma'rifiy nur yoki ilohiy ishqning ramzidir. U qalbni poklaydi, ruhni yashartirdi, hatto pirni ham "javon" qiladi. Baytda "pirni javon qilish" ham ramziy ma'noda – ma'rifiy ilhom (ya'ni, "bodai nob") insonni ruhan yangilaydi, qalban yashartiradi, hatto ruhan qarimasligini bildiradi.

Nodiraning mashhur "Nigori gulbadanimni tushumda ko'rsam edim" misrasi bilan boshlanuvchi g'azalining oltinchi bayti 1963-yilgi nashrda:

*Jafoyi hajr bila ko'ksumi **nigor** qilay,*

Nigohi sehr fanima tushumda ko'rsam edim [Nodira 1963,

173].

1979-yilgi nashrda:

*Jafoyi hajr bila ko'ksumi **figor** qilay,
Nigohi sehrfanima tushumda ko'rsam edim* [Nodira 1968, 63].

“Nigor” – klassik adabiyotda *mahbub, dilbar, sevikli* ma'nosini anglatadi. Bu so'z ko'pincha lirik qahramonning ma'shuqasini ifodalash uchun qo'llaniladi. “**Figor**” – “jarohatli, yarali”, “nigor” so'zi esa “ma'shuqa” ma'nosini ifodalaydi [Navoiy asarlar lug'ati 1972, 638]. Birinchi misrada lirik qahramon – oshiqning ko'ksi jafoyi hajr bilan jarohatli ekanligi tasvirlangan. Ko'rinadiki, “nigor” so'zi shoir muddaosiga bo'ysunmaydi.

“Figor” – dard va azob bilan faryod chekuvchi shaxsni ifodalab, hajr azobidan iztirob chekish holatini mukammal tasvirlaydi. Shu bois, “figor” so'zi mazmun va badiiy yo'nalishi jihatidan to'g'riroq, lirik qahramonning ruhiy holatini teran ifoda etadi.

Nodirabegimning “Gar ahli vafo istasa koshona salomat” deb boshlanuvchi g'azalining ikkinchi bayti 1958-yilgi nashrda:

*Ul husn **shifoyida** ko'ngul kuysa ajabmas,
Qolg'aymu charog' o'tida parvona salomat* [Nodira 1958, 37].

1963-yilgi nashrda:

*Ul husn **shuoiyda** ko'ngul kuysa ajabmas,
Qolg'aymu charog' o'tida parvona salomat* [Nodira 1963, 90].

Mazkur baytlardagi “**shuoiy**” va “**shifoyi**” so'zlarining nashrlarda farqlanganligini ko'rish mumkin. “Shifo” so'zi “*shifo topmoq, tuzalmoq*” ma'nosini bildirsa, “shuoiy” [Alisher Navoiy asarlarining izohli lug'ati (III) 1983, 528] so'zi esa “*shu'la, nurlar*” ma'nosini ifoda etadi.

Baytning nasriy bayoni: “Ul husn shu'lasida ko'ngul kuysa ajabmas, axir parvona chirog' o'tidan sog' qoladimi? Ko'rinib turibdiki, ikkinchi misradagi “charog'”, “parvona”, “o't” kabi so'zlar ham shuoiy (“*shu'la, nur*”) so'zning mantig'i uchun xizmat qilgan.

Mohlaroyimning “Hajrdan mamurmen” deb boshlanuvchi g'azalining matla'si 1958-yilgi nashrda:

*Hajrdin maxmurmen soqiy labo-lab jom tut,
Men kabi har kimki bo'lsa rindi **dard** oshom tut*

[Nodira 1958, 42].

1963-yilgi nashrda:

*Hajrdin mamurmen soqiy labo-lab jom tut,
Men kabi har kimki bo'lsa rindi **durd** oshom tut*

[Nodira 1963, 92].

Mazkur baytlardagi "dard va durd" so'zlari o'zaro farqlanadi. "Dard" so'zi "kasallik, xastalik, og'riq"ni bildirsa "durd" so'zi esa "biror narsaning quyqasi, mayning qoldig'i" degan ma'noni bildiradi.

Dastlabki misrada seviklisidan ayrilgan lirik qahramonning ruhiy mastlik holati tasvirlangan. Bu "maxmurlik" oddiy mastlik emas, balki ishqning qalbga singib, aqlni mahv etuvchi shaklidir. Shu sababdan, u soqiydan ma'naviy tasalli manbayi sifatida to'lib-toshgan jom so'raydi. Bu jom – shunchaki lazzat vositasi emas, balki qalbni tetiklashtiruvchi ma'rifiy bir ramz sifatida talqin etiladi.

Ikkinchi misrada lirik qahramon o'zini rind deb tan oladi. "Rind", bu – qalban ozod, zohiriy qoidalardan ustun, ma'rifat va ishq yo'lini tutgan betashvish va ruhiy jasur inson timsolidir. Lirik qahramon rindlikni – botinan ozodlik sifatida qabul qiladi. Bunday oshiqlar sharobning tubida qolgan durdini ham mamnuniyat bilan ichadilar. Tasavvuf adabiyotida durd – dunyoviy qiyinchiliklar, ishq azobi va sinovlarining ramzi sifatida talqin qilinadi. Demak, haqiqiy rind – hayotning faqat lazzatli va go'zal tomonlarini emas, og'riqli, achchiq sinovlarini ham qabul qiladi. Chunki ular uchun hayotning achchiq haqiqatlari ham ma'naviy kamolotga yo'ldir.

"Ey jamoling" deya boshlanuvchi g'azalida ham tahlilga tortiluvchi o'rinlar mavjud. 1958-yilgi nashrning ikkinchi bayti:

*Bo'lma mag'rur muddayi so'zina,
Ani qavli **sahimdur**, na sahih* [Nodira 1958, 64].

1963-yilgi nashrda esa:

*Bo'lma mag'rur muddayi so'zina,
Ani qavli **saqimdur**, na sahih* [Nodira 1963, 124].

Bu o'rindagi asosiy farq "sahim" va "saqim" so'zlari o'rtasida ko'rinadi. Ushbu so'zlar arab tili qatlamiga tegishli bo'lib, har ikkisida turli ma'nolar mujassam. Saqim – arabchada "kasal", "nuqsonli", "aybli" ma'nolarini bildiradi.

Baytda pand-nasihat ruhi ustivor. Shoira baytda insonlarni asossiz da'vo qilishdan qaytarmoqda. Baytda o'zini haq deb ko'rsatadigan, lekin aslida gapi yolg'on va dalilsiz (muddayi) bo'lgan shaxs timsoli keltirilgan. Shoira ta'kidiga ko'ra, bunday shaxsning so'zlari dalilsiz va zaif ("saqim"), ya'ni ilm yo ma'rifatga

emas, nafsga asoslangan. Unda sahahlik – haqiqatga moslik yo'q. Shu orqali muallif haqiqiy ma'naviyat va ilmni da'vo bilan emas, fe'l-atvor va amal orqali namoyon etish kerakligini uqtiradi.

Nodiraning o'zbek va tojik tillaridagi she'rlari nashrlari

Nodira devoni 2001-yili ham nashr qilindi. Mazkur nashr ham Mahbuba Qodirova tomonidan tayyorlangan. Mazkur nashrga Nodiraning o'zbek va tojik tillaridagi she'rlari kiritilgan. Bu nashrda ham muayyan matniy tafovutlarni kuzatish mumkin. Jumladan, shoiraning "Chaman riyozida gulgashni margzor qilib" misrali g'azalining to'rtinchi bayti 2001-yilgi nashrda:

Qilurman ishq-u junun karvonig'a imdod,
*Sirishk **nofalarin** ashki shashqator qilib,* – tarzida berilgan
[Nodira she'riyatidan 1979, 67].

Baytdagi "nafa" so'zi "mushk, mushkdon" ma'nosini ifoda etadi. Mazkur bayt 1968-yildagi nashrda esa quyidagicha berilgan:

Qilurman ishq-u junun karvonig'a imdod,
*Sirishk **noqalarin** ashki shashqator qilib* [Nodira 1958, 86].

Nofa – arab va fors manbalarida "mushkdon", ya'ni xushbo'ylik saqlanadigan kichik idish, deb izohlanadi. Ba'zan "mushk"ning o'zi ham "nafa" deb ataladi.

Noqa – tuya. Ramziy ma'noda ishq karvonidagi tuyalar. Shoir ishq va telbalik karvoniga ko'maklashgan oshiq ko'z yoshlarini noqaga qiyos qilgan. Ramziy ma'noda oshiqning ko'z yoshlari ishq karvonini birlashtiradi, ruhiy safardagi barcha oshiqlar ko'z yosh bilan bir-biriga bog'lanishadi. Bundan tashqari, baytdagi "karvon" so'zi matnda "noqa" so'zining qo'llanishini talab qiladi. Shunday qilinsa, shoir qo'llagan badiiy tasviriy vosita "ozor" topmaydi.

Mazkur baytda Nodira ishq va junun yo'lidagi fidoiylik, ruhiy izzitirob hamda qalb tuyg'ularining ulug'vorligini tasvirlamoqda. Oshiq o'zini "ishq-u junun karvoni"ga yordam beruvchi sifatida ko'rsatadi. Bu yerda "karvon" so'zi ramziy ma'noda keltirilgan va u ishq yo'lidagi ruhiy safarni, dard va muhabbat yo'lidagi yurishni anglatadi. "Imdod qilurman" degan ibora lirik qahramonning bu yo'ldagilarga hamdard ekani, hatto ularning yukini yengillashtirishga tayyor ekanini anglatadi.

Ko'rinib turibdiki, Nodira ishqni ruhiy yetuklik, ma'rifiy poklanish yo'li deb tushuntirgan. Keltirilgan baytda ham ishq va junun bu yo'ldagi ma'naviy sayohat, "karvon" timsoli esa ana shu

ishq yo'lidagi safardoshlik, irshod va ma'naviy intilish ramzi sifatida keltirilgan.

Mohlaroyimning "Chaman riyozida gulgasht marg'zor" deya boshlanuvchi g'azalining matla'si 1958-yilgi nashrda:

*Chaman riyozida gulgasht **murg'zor** qilib,
Ko'ngulni sayd etar sarv qad shikor qilib* [Nodira 1958, 31],

1963-yildagi nashrda:

*Chaman riyozida gulgasht **marg'zor** qilib,
Ko'ngulni sayd etar sarvqad shikor qilib*

[Nodira 1963, 87], tarzida berilgan.

Nodira ushbu baytda tabiat va ishq motivlarini uyg'unlikda badiiy ifoda qilgan. U tabiat go'zalligi orqali ishqning qalbdagi ta'sirini badiiy talqin etar ekan, inson tuyg'ularining noyob va nozik holatlarini ifodalaydi. Bayt nafaqat lirik tuyg'u, balki estetik taassurotlar va ishqning ruhoniy qudratini ham aks ettiradi.

Dastlabki misrada shoir bog'ni nafaqat go'zal manzara, balki yuraklarning halovat topadigan maskani sifatida tasvirlaydi. Baytda "gulgasht" va "marg'zor" tabiatning go'zalligi va gullar bilan bezatilgan chaman (bog') – ishq muhiti, tuyg'ular avj olgan, qalb uyg'oq bo'lgan joyning ramzi sifatida tasvirlanadi. Ikkinchi misrada esa ma'shuqa shikorchiga qiyos qilingan. U nafaqat ko'rinishi bilan go'zal, balki qalbni zabt etadigan kuchga ega shaxs sifatida ifodalanmoqda.

Tahlillardan ko'rinib turibdiki, bayt mazmuni "marg'zor" so'zi anglatgan ma'no bilan bog'liq. "Murg'zor" [Navoiy asarlar lug'ati 1972, 366] so'zi "qushzor, qushlar qo'nadigan joy" ma'nosini bildiradi. "Marg'zor" [Navoiy asarlar lug'ati 1972, 419] so'zi esa "o'tloq, ko'kalamzor, maysazor" ma'nosini anglatadi. Baytning nasriy bayoniga e'tibor qaratadigan bo'lsak, bayt mazmuniga ta'sir ko'rsatayotgan so'zni aniqlay olamiz: "Chaman bog'larida maysazorlarni bog' etib, sarvqadli jononim ko'nglimni ovlaydi."

Bu misrada "qushzor, qushlar to'planadigan joy" ma'nosi mazmunga to'g'ri kelmaydi. Ya'nikim, "murg'zor" so'zi bayt mazmunini aniqlashtirishga mone'lik qiladi.

Mohlaroyimning yana bir "Vasl uyin obod qildim, buzdi hijron oqibat" radifli g'azalida ham matniy tafovutlarga duch keldik. Bu o'rinda shoironing 1958-yili nashr qilingan "Nodira. She'rlar" devonida g'azalning ikkinchi bayti:

***Dudi** ohim shu'lasi husning dabiristonida*

Misrayi barjastadur, ey sarvi ozodim, eshit [Nodira 1958, 43].

1979-yilgi nashrda esa:

Maddi ohim shu'lası husning daberistonida

Misrayi barjastadur, ey sarvi ozodim, eshit [Nodira she'riyatidan 1979, 29], tarzida ifodalangan. "**Maddi**" so'zining ma'nosi "uzayish", "**dudi**" so'zi esa "tutun, o'tli" ma'nosini ifoda etadi. Bayt mazmunini tahlil etsak: Ey sarvi ozodim, quloq sol, o'tli ohimning shu'lası qalbingda alohida saralangan, ko'zga ko'ringan misra kabidir. Demakki, "dud" so'zini qo'llash bayt mazmuni to'ldirilishiga xizmat qiladi.

Baytda ishq iztirobi go'zal, shoirona tasvirlangan. "Dudi oh" go'yo bir yorqin "shu'la" (nur). Bu shu'la "husning daberistoni" da yorqin bir misra kabi muhrlangan.

"G'azab birla nigorim o'tdi yonimdin shitob aylab" misrasi bilan boshlanuvchi g'azali nashrida ham tavvofutli o'rinlar mavjud. Bu tafovut birgina harfning o'zgarishi orqali sodir bo'lgan.

1968-yilgi nashrda:

*Ko'ngul shodob erdi jur'ayi jomi visolidin,
Solib hijron o'tig'a ketti bag'rimni kabob aylab*

[Nodira 1968, 74].

2001-yilgi nashrda:

*Ko'ngul shodon erdi jur'ayi jomi visolidin,
Solib hijron o'tig'a ketti bag'rimni kabob aylab*

[Nodira 2001, 57].

1968-yilgi nashrdagi "shodob" so'zi esa, serob; qongan, to'ymoq (suvga); bahralanmoq, gullab-yashnamoq" ma'nosini anglatadi. "Shodon" so'zi "xursandchidik bilan, shodmon" ma'nolarini angatadi.

Baytda muhabbatning ikki qirrası: **visol** va **hijron** qarama-qarshi qo'yilgan. Mumtoz she'riyatda mazkur tushunchalar doimiy parallel tasvirlanadi. Boisi – ishq shodlik va azob, umid va iztirob o'rtasida kechadi. Shoira sevgidagi ikki holatni go'zal, metaforalarga boy va ta'sirli obrazlar orqali ifoda etgan.

Ko'ngil dastlab "*jur'ayi jomi visolidin*" shodmon edi, ammo taqdir uni hijron o'tg'a solib, kabobdek kuydirdi. Baytda nafaqat shaxsiy tuyg'ular, balki ishq falsafasining umuminsoniy mohiyati ham chuqur ifoda topgan.

Mohlaroyimning yana bir go'zal g'azallaridan biri "Jilva ko'rsatti chu ul sarvi diloro bog' aro" misralari bilan boshlanadi.

Nashrlarda ushbu g'azalning ham bir o'rnidagi so'z almashinuvi bilan bog'liq tafovutlar mavjud. 1968-yilgi nashrda:

*Surmagun chashmi nazar soldi guliston ahlina,
Hasratidin qoldi nargis ko'zi shahlo bog' aro*

[Nodira 1968, 64].

2001-yilgi nashrda esa:

*Surmagun chashmi nazar soldi guliston ahlina,
Hasratidin qoldi nargislar **ko'zi vo** bog' aro* [Nodira 2001, 36].

Nashrlarda baytdagi "ko'zi shahlo" hamda "ko'zi vo" birikmalari farqlangan. "Vo" so'zi "ochiq" ma'nosini ifodalaydi [Alisher Navoiy asarlarining izohli lug'ati (I) 1983, 374]. Baytning nasriy bayoni masalaga oydinlik kiritadi: "Yorim surmali ko'zi bilan guliston ahliga nazar soldi, uning hasratidin bog'dagi nargislarning ko'zlari ochiq qoldi". Demak, so'nggi nashrda bir so'z shaklida bo'lsa ham matndagi nuqson tuzatilgan.

Mohlaroyimning "O'tdi nashot fursati kelmadi yordin xabar" deb boshlanuvchi g'azalida ham bir necha farqli o'rinlar mavjud. 1963-yilgi nashrda:

*Garchi firoq dardidan bo'yla **nazor** o'lmisham,
Nodira holi zorina solmadi yor bir nazar* [Nodira 1963, 156]

2001-yilgi nashrda esa:

*Garchi firoq dardidin bo'yla **nizor** o'lmisham,
Komila holi zorima solmadi yor bir nazar* [Nodira 2001, 138].

Baytdagi "nazor" va "nizor" so'zlarida tafovut kuzatiladi. "Nazor" so'zi "nazar solmoq, qaramoq" [Alisher Navoiy asarlarining izohli lug'ati (III) 1983, 424], "nizor" so'zi "ozg'in, zaif" [Navoiy asarlari uchun qisqacha lug'at 1993, 204] ma'nosida kelgan.

Baytning nasriy bayoni: Yorimdan ayriliqda holim zaif bo'ldi, ammo yorim shu holimgayam bir bora nazar qilmadi.

Demak, bu yerda "nazar qilmoq" so'zi emas, balki "nizor" so'zini qo'llash maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, mumtoz ijodkorlar so'zga juda e'tiborli bo'lganlar. Bayt doirasida bir so'zning takrorini san'at darajasida qo'llaganlar. Baytning 1963-yilgi nashrida "nazor" va "nazar" so'zlarini bir ma'nodagi so'z sifatida baholashimiz mumkin. Shuning uchun baytning 2001-yilgi nashrida mantiqiy izchillik ko'zga tashlanadi.

Baytlarning tushib qolishi, o'rin almashinishi holatlari

Mumtoz qo'lyozmalarda baytlarning tushib qolishi, o'rin

almashinishi keng uchraydigan muammolardan hisoblanadi. Bu holat turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin. Muallif tahriri natijasida baytning o'rni almashishi mumkin. Bu usul adabiy asarining umumiy kompozitsiyasini yaxshilashga qaratilgan bo'ladi. Bundan tashqari, bunday holatlar qo'lyozmalarining nusxalanishi yoki kotib tomonidan qayta ko'chirilishi jarayonida yuz beradi. Shu bilan birga, devonning dastlabki va keyingi tahrirlari bir qo'lyozmada aralashib ketgan bo'lishi ham mumkin. Bu esa baytlarning joyidan "siljishi" yoki "o'rni alamashishi"ga olib kelishi mumkin.

Mohlaroyim-Nodira devonlari nashrlarini o'zaro qiyoslaganimizda, tushirib qoldirilgan baytlar talaygina ekanligiga guvoh bo'ldik. Nodiraning "Marhabo ey payi sulton, marhabo" radifli g'azali Aziz Qayumovning 1958-yilgi nashrida o'n bir baytdan iborat, ammo Mahbuba Qodirovaning 1979-yilgi nashrida to'qqiz bayt. Quyidagi baytlar Mahbuba Qodirova tayyorlagan nashrda tushib qolgan.

Sakkizinchi bayt:

*Ravshan aylarman charog'i ohni,
Ko'zlarimdur gavharafshon, marhabo.*

To'qqizinchi bayt:

*Bu kecha hijron shabistonidur,
Anjumi ashkim charog'on, marhabo.*

Ammo ikkala bayt ham mazmuni, vazn hamda qofiyasi jihatidan g'azal tarkibida "begona" emas.

Mohlaroyimning "Agar gulshang'a kirsa sarv-u gulro'yim xirom aylab" deb boshlanuvchi g'azalida ham tushirib qoldirilgan baytlar mavjud. 1958-yilgi nashrida g'azalning oxirgi bayti:

*Soqiyo, hajr davosini demish gar mayi nob,
Tuta ko'r maykadada qayg'uli oshiqqa sharob* [Nodira 1958, 30], tarzida berilgan. Biroq mazkur bayt 1963-yilgi nashrda mavjd emas.

Nodiraning "Chiqdi ul gulgun qabo" deb boshlanuvchi g'azalida ham tushirib qoldirilgan o'rinlar mavjud. Jumladan, 1958-va 1963-yilgi nashrlardagi g'azalning to'rtinchi bayti:

*Ul xudovandiki, qildi yer-u ko'kni oshkor,
Shukrkim, bizni gado qildi, sani sulton etib.*

1979-yilgi nashrda tushirib qoldirilgan [Nodira she'riyatidan 1979, 21].

Navbatdagi "Rafiqo, menga bir dam do'stluq rasmini izhor et" deb boshlanuvchi g'azalining beshinchi bayti 1958 va 1963-yilgi nashrlarda mavjud, biroq mazkur bayt 1979-yilgi nashrda mavjud emas.

*Erur piri mug'ondin bu bashorat, turg'il, ey soqiy,
Labo-lab jom ila zohidni da'vosini bekor et* [Nodira 1958, 36].

"Tahammul haddin oshti emdi afg'on etmasam bo'lmas" misralari bilan boshlanuvchi g'azalda ham tushirilib qoldirilgan o'rinlar mavjud. Jumladan, 1963-yilgi nashrda g'azalning to'rtinchi bayti:

*Ko'ngullar ka'basin bir-bir ziyorat ayladim emdi,
Tavof-u Makka-u taxti Sulaymon etmasam bo'lmas* [Nodira 1963, 115], tarzida berilgan. Biroq 1979-yilgi nashrda mazkur bayt mavjud emas.

"Rohati ro'x erur nash'ayi roh" deb boshlanadigan g'azalning ham to'rtinchi bayti 1963-yilgi nashrda mavjud, biroq 1979-yilgi nashrdan tushib qolgan:

*Ruhi pokiki, aning turbatini,
Tavfetar kunda hujumi arvoh* [Nodira 1963, 125].

Mohlaroyimning "Menga la'lingdin ayru komi jon talx" misrasi bilan boshlanuvchi g'azali uchinchi bayti 1963-yilgi nashrida:

*Jahondin ketdi ul shohi jahonim,
Menga bo'ldi firoqida jahon talx* [Nodira 1963, 133].

Beshinchi bayt:

*Firoqing zaxridek qotil emasdur,
Halohil birla qildim imtihon talx.*

Oltinchi bayt:

*Farah ko'z tutma hijron sharbatidin,
Erur zahri halohil begumon talx,* singari baytlar 1979-yilgi nashrda tushirilib qoldirilgan [Nodira she'riyatidan 1979, 46], natijada to'qqiz baytli g'azal olti bayt shaklini olgan.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillardan ko'rinib turibdiki, Nodira devonlarining turli nashrlari o'rtasidagi juz'iy, ammo muhim "o'zgarishlar" shoira ijodining badiiy qimmatini to'liq anglashga "to'siq" bo'lishi shubhasiz. Har bir so'z, hatto bir harfdagi o'zgarish lirik obraz, tuyg'u va badiiy ta'sir kuchining yo'qotilishiga olib kelishi mumkin. Bu esa

matnshunoslar oldidagi mas'uliyatni yanada oshiradi. Shu bois, shoira devonini mukammal holda nashr etish, nashrlar o'rtasidagi tafovutlarni xolis tahlil qilish va ularni bartaraf etish bugungi matnshunoslik fanining dolzarb vazifasidir.

Mumtoz matnlar nashrida ilmiy tahrir, muqoyasaviy tahlil va tanqidiy nashr tamoyillariga qat'iy amal qilish zarur. Nodira devoni kabi qimmatli manbalarni qayta nashr etishda asl manbalar bilan taqqoslash va turli nashrlardagi farqlarni yoritish ilmiy ahamiyatga ega. Bu esa Nodira devonlarining yagona, ishonchli va tanqidiy matnga asoslangan nashrini tayyorlash zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi. Bu esa shoira merosining keyingi avlodlarga xolis va mukammal yetkazilishini ta'minlaydi.

Adabiyotlar

- Алишер Навоий асарларининг изоҳли луғати*. I жилд. 1983. Тошкент: Фан.
- Алишер Навоий асарларининг изоҳли луғати*. II жилд. 1983. Тошкент: Фан.
- Алишер Навоий асарларининг изоҳли луғати*. III жилд. 1983. Тошкент: Фан.
- Навоий асарлари учун қисқача луғат*. 1993. Тузувчи Ботирбек Ҳасанов. Тошкент: Фан.
- Раҳмонов, В. 2010. "Матн ҳақиқати". *Ўзбекистон адабиёти ва санъати*, 31-сон.
- Нодира. 1958. *Шеърлар*. Тошкент: Ўз.ССР давлат бадийи нашриёти.
- Нодира. 1963. *Девон*. (Ўзбек ва форс-тожик тилларидаги шеърлар). Тошкент: Ўзбекистон ССР фанлар академияси нашриёти.
- Нодира. 1968. *Асарлар*. 2 жилдлик. 1 жилд. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги бадийи адабиёт нашриёти.
- Нодира шеърятидан*. 1979. Тошкент: Ўзбекистон КП Марказий комитетининг нашриёти.
- Нодира – Комила. 2001. *Девон*. Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти.
- Навоий асарлар луғати. 1972. Тузувчи П.Шамсиев. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти.

Textual and Publication Issues (On the Example of Nodira’s “Divan”)

Ma’rfat Rajabova¹

Abstract

This article explores the publication issues and editorial discrepancies found in the divan (poetic collection) of Nodira, a poetess who held an important place in classical Uzbek literature, particularly within the Kokand literary environment. It examines the textual differences among the editions of Nodira’s divan published in 1958, 1963, 1979, and 2001. The analysis highlights how each edition affects poetic imagery, lyrical tone, and overall meaning. The study specifically points out that seemingly minor changes — such as word substitutions, omitted couplets, or even a single letter alteration — can weaken the artistic strength of her ghazals, distort the meaning, and alter the essence of the text. While acknowledging the historical and scholarly value of each edition, the article emphasizes the importance of preserving the authenticity of the original text and passing on the literary heritage in its true form to future generations.

Key words: *Nodira, divan, tradition, ghazal, publication, text, textual studies, word, letter, meaning.*

References

- Alisher Navoiy asarlarining izohli lug’ati*. I jild. 1983. Toshkent: Fan.
Alisher Navoiy asarlarining izohli lug’ati. II jild. 1983. Toshkent: Fan.
Alisher Navoiy asarlarining izohli lug’ati. III jild. 1983. Toshkent: Fan.
Navoiy asarlari uchun qisqacha lug’at. 1993. Tuzuvchi Botirbek Hasanov. Toshkent: Fan.
Rahmonov, V. 2010. “Matn haqiqati”. *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, 31-son.
Nodira. 1958. *She’rlar*. Toshkent: O‘z.SSR davlat badiiy nashriyoti.
Nodira. 1963. *Devon*. (O‘zbek va fors-tojik tillaridagi she’rlar). Toshkent: O‘zbekiston SSR fanlar akademiyasi nashriyoti.
Nodira. 1968. *Asarlar*. 2 jildlik. 1 jild. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi

¹ *Ma’rifat B. Rajabova* – Doctor of Philological Sciences, Professor, Bukhara State University.

E-mail: marifat.bakaeva@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-4002-5424

For citation: Rajabova, M. B. 2025. “Textual and Publication Issues (On the Example of Nodira’s “Divan”)”. *Golden Scripts* 2: 17 – 34.

badiiy adabiyot nashriyoti.

Nodira she'riyatidan. 1979. Toshkent: O'zbekiston KP Markaziy komitetining nashriyoti.

Nodira – Komila. 2001. *Devon.* Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti.

Navoiy asarlar lug'ati. 1972. Tuzuvchi P.Shamsiev. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti.